

DE OUDE FOTODOKUMENTATIE OVER RWANDA IN HET MUSEUM VAN TERVUREN

Magda CREEMERS-PALMERS

*Koninklijk Museum voor Midden-Afrika
Leuvensesteenweg 13
B - 3080 Tervuren*

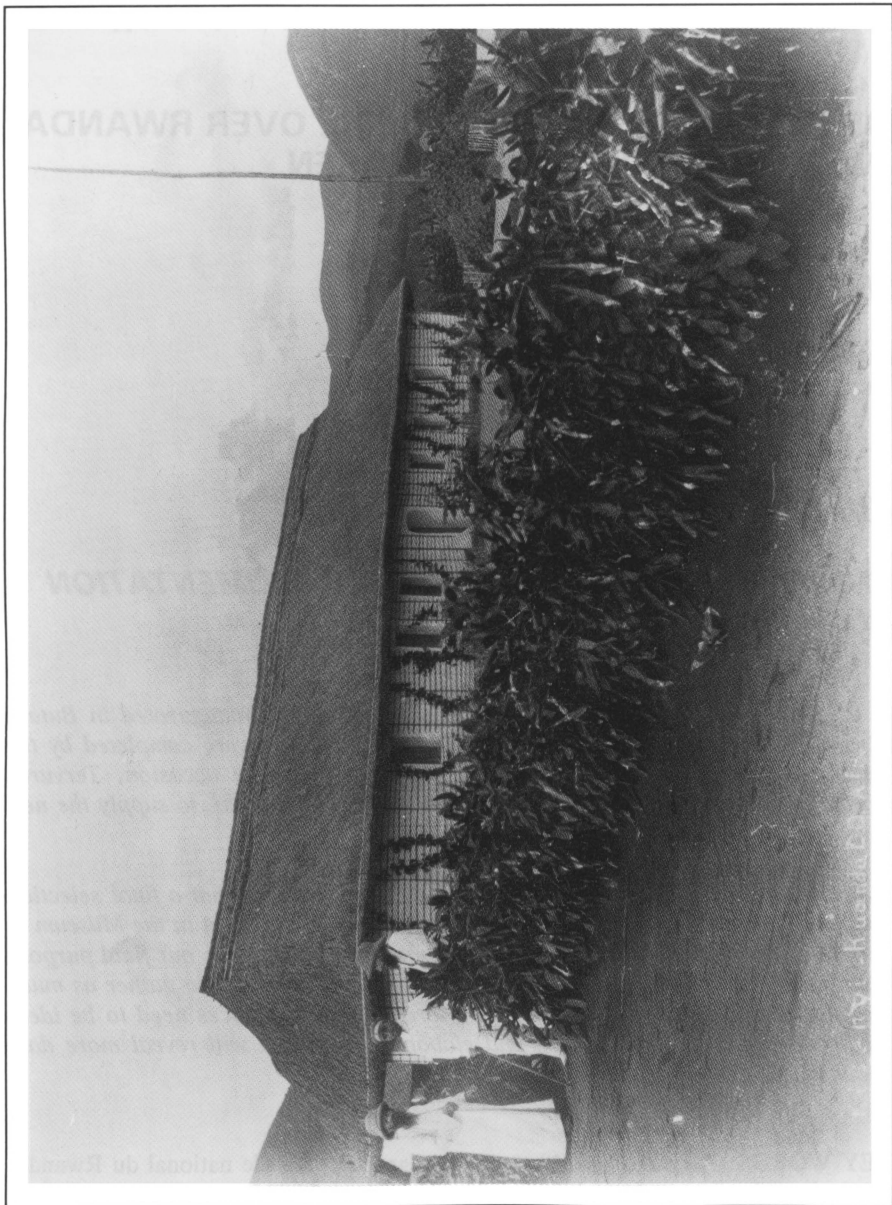
SUMMARY

THE 'ANCIENT' RWANDA PHOTO-DOCUMENTATION IN THE MUSEUM OF TERVUREN

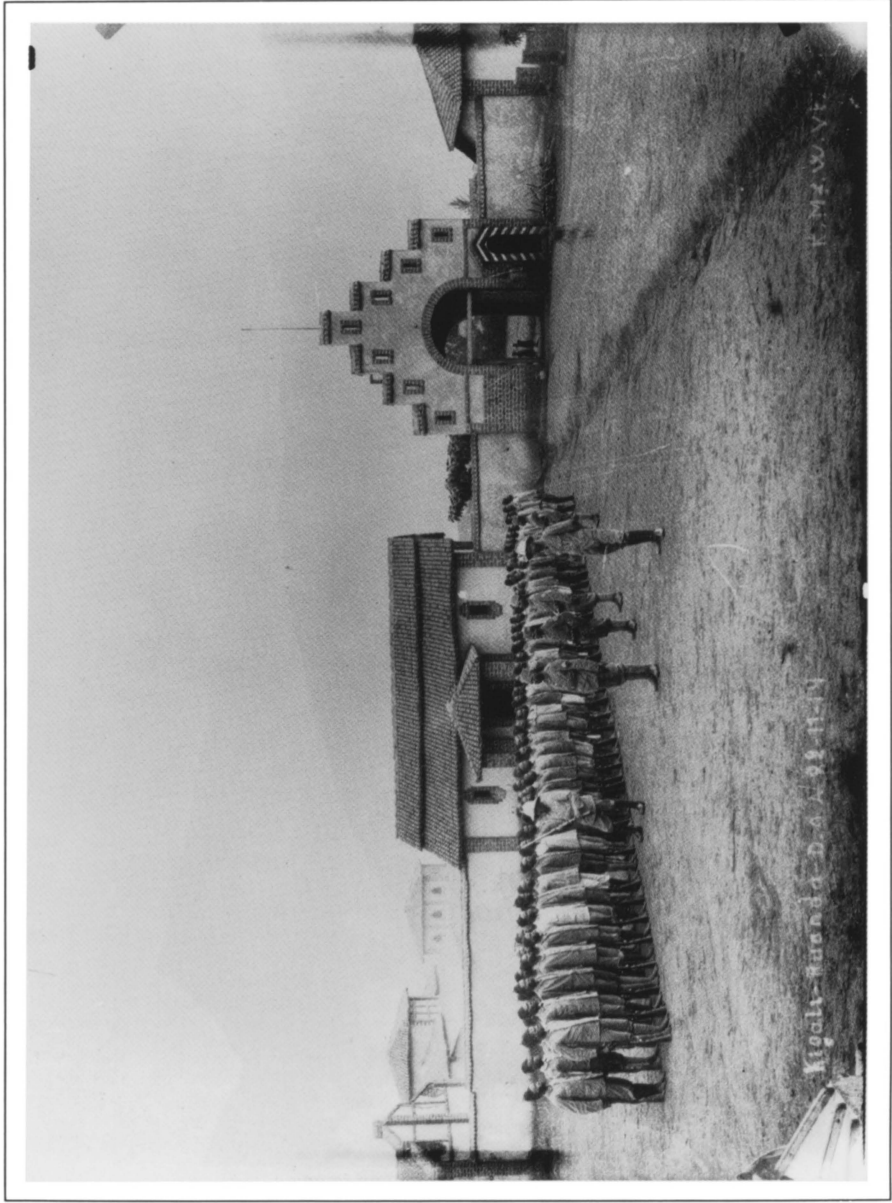
In september 1989 the 'Musée national du Rwanda' was inaugurated in Butare (Rwanda). Construction and arrangement of the Museum were completed by the 'Musée royal de l'Afrique centrale' of Tervuren. For this occasion, Tervuren started to collect an 'ancient' photo-documentation of Rwanda, to supply the new Rwanda-Museum with pictorial sources.

Public as well as some private collections were gathered so that a final selection could be done. Up till now this photo-documentation is still kept in the Museum of Tervuren. For the sake of the historical research about Rwanda, our final purpose is, in co-operation with the Rwanda-Museum, to complete and to gather as much the photographic evidence as possible. Moreover, these sources need to be identified and described; only future and elaborated research will reveal more data about this important photographic documentation.

KEY WORDS: African photo-history, photography, 'Musée national du Rwanda' (Butare), 'Musée royal de l'Afrique centrale'(Tervuren), photo-documentation, Rwanda



1. **Br. Alfred, Von Stegman en / et / and / P. Delmas
23.V.1907, Kisenyi-Ruanda-D.O.Afr. [Deutsch-Ostafrika]
Koll. / Coll. Peres Blancs, Kabgayi**



1. 12. 1914

Figlia - Guardia D. A. - 11-11-14

2. Troepenschouwing in de boma [vesting] van Kigali

Inspection de soldats dans le boma [forteresse] de Kigali

Troop inspection in the boma [fortress] of Kigali,

22.IX.1914, Kigali-Ruanda-D.O.Afr. [Deutsch-Ostafrika]

Koll. / Coll. Pères Blancs, Kabgayi

3. **'Balera'-vrouwen in traditionele klederdracht**

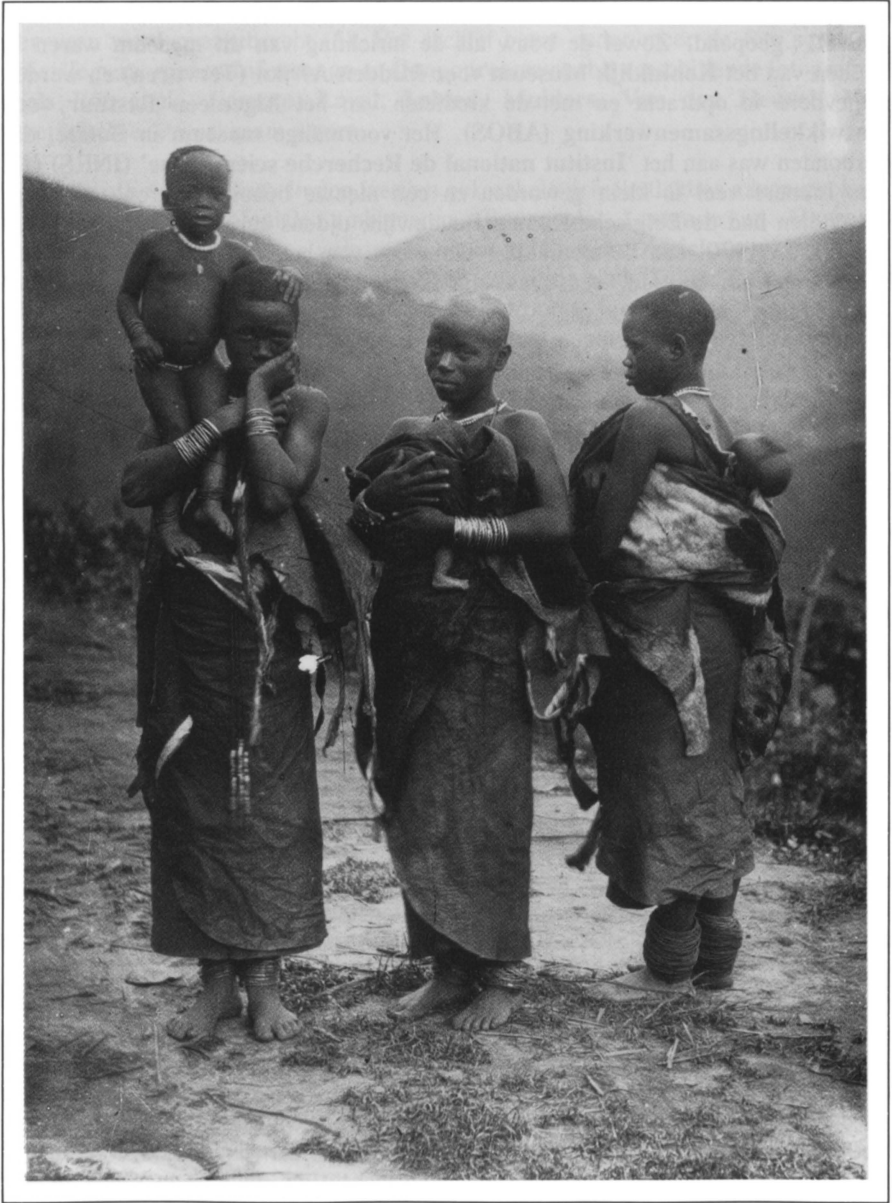
Femmes 'Balera' dans des vêtements traditionnels

'Balera' women, traditional dressed

circa 1910, Mulera [N-Rwanda]

Foto / Photo: R.P.DUFAYS (?)

Koll. / Coll. Pères Blancs, Kabgayi



In september 1989 werd in Butare (Rwanda) het **'Musée national du Rwanda'** (MNR) geopend. Zowel de bouw als de inrichting van dit museum waren in handen van het **Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (Tervuren)** en werden uitgevoerd in opdracht en met de kredieten van het **Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking (ABOS)**. Het voormalige museum in Butare, dat verbonden was aan het **'Institut national de Recherche scientifique'** (INRS) (1), was immers veel te klein geworden en een nieuwe behuizing drong zich op. Bovendien had de Belgische Koning Boudewijn, tijdens een officieel bezoek aan Rwanda in 1970, aan de toenmalige Directeur van het INRS de bouw van een nieuw museum beloofd, een geste die meermaals als **'de koninklijke belofte'** bestempeld werd (2).

Voor de inrichting van het MNR kon men beroep doen op de voorwerpen en de verzamelingen die reeds in het oude museum aanwezig waren. Deze werden daar vanaf 1950 door Belgische onderzoekers aan het **IWOCA** samengebracht, en vanaf 1962 door de wetenschappelijke medewerkers van het Museum van Tervuren. Zo nodig werden deze kollekties uitgebreid of met ontbrekende stukken aangevuld. Dit gold ook voor de **'oude'** foto's die in het museum hingen en in de archieven van het INRS werden bewaard. Nadat gebleken was dat zij de teksten en de voorwerpen in het nieuwe museum onvoldoende illustreerden, ging men op zoek naar nieuwe kollekties waaruit een definitieve selectie voor het MNR kon worden gemaakt (3).

De foto's, die voor dit doel werden samengebracht, worden thans in het Museum van Tervuren bewaard. Zij vormen een uitermate interessante dokumentatie die ongetwijfeld een enorme hoeveelheid aan historische informatie bevat. Daarenboven lijken de fotografie in het algemeen en oude foto's in het bijzonder een steeds grotere plaats in het historisch onderzoek over Afrika in te nemen. Het is dan ook wenselijk de fotoverzameling van het **'oude'** Rwanda hier even voor te stellen.

De foto's komen uit kollekties van zeer uiteenlopende aard. In de eerste plaats zijn er de fototheken van de afdelingen **'Geschiedenis van de Belgische Aanwezigheid Overzee'**, **'Etnografie'** en **'Etnomusicologie'** van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika zelf. Zij vormen de uitlopers van de speciale afdeling **'Documentation photographique et vulgarisation'** die reeds bij de opening van de nieuwe gebouwen in 1910 aanwezig was (4). Hoewel het aanvankelijk de bedoeling was deze afdeling uit te bouwen door fotografen **'te velde'** (meer bepaald in Kongo) werd de dokumentatie nadien, bij de verdeling over de verschillende afdelingen, met diverse kollekties uitgebreid. Hierbij bevindt zich het (resterende) fotoarchief van het **'Centre d'Information et de Documentation du Congo belge et du Ruanda-Urundi'** (C.I.D.), een initiatief van het voormalige Ministerie van

Koloniën, dat bij de opheffing van dit laatste in 1961 naar het Museum van Tervuren werd overgebracht (5). Het archief bevat onder meer de foto's van de officiële persorganen **Inforcongo** en **Congopresse** waarbij verschillende fotografen, zoals **Bourgeois, Lamote, Laval, Lebied, Mulders, Van den Heuvel, Van Overschelde...** werkzaam waren.

Naast de officiële verzamelingen werden ook enkele privékollekties aangesproken, bijvoorbeeld van koloniale ambtenaren (**Bourgeois, Lestrade en Harroy**), zendelingen (**Mensching**) en verzamelaars (**Coppieters en Dierickx**), waarbij deze laatsten onder meer een reeks postkaarten onder de titel '**Duitsch Oost Afrika (Belgische bezetting)**' ter beschikking stelden. Voor de 'oudste' foto's van Rwanda werd beroep gedaan op de publikaties van de eerste ontdekkingsreizigers over het land, met name **Graaf von Götzen, Richard Kandt, de Hertog van Mecklenburg en Jan Czekanowski** (6). Hoewel Rwanda in vergelijking met de rest van Midden-Afrika vrij laat 'ontdekt' werd, brachten deze auteurs de eerste fotografische documentatie over het land mee. Het allereerste 'beeld' van Rwanda dat bekend werd, was echter een tekening - de fotografie stond nog in haar kinderschoenen - van het 'Mfumbiro'-gebergte [thans Virungaketen] die door de Britse explorator **John Hanning Speke** werd gepubliceerd (7).

Verder zijn ook de foto's die zich nog in de archieven van het **INRS** bevonden in de verzameling opgenomen. Het gaat hier voornamelijk om de (resterende) afdrukken en negatieven die in de jaren 1954-55 door **Jacques Maquet** en **Denise Hiernaux-L'Hoëst** werden verzameld. Zij waren als wetenschappelijk medewerker aan het voormalige **IWOCA** verbonden en hadden de opdracht "l'héritage rouandais" (de Rwandese erfenis) op film vast te leggen. Een groot aantal van deze foto's werd in een fotoalbum gepubliceerd (8).

Een heel aparte plaats wordt ingenomen door de verzameling oude foto's uit de archieven van de **Witte Paters** in Varsenare, Rome en Kabgayi. Vooral bij deze laatsten troffen we een omvangrijke en historisch erg belangrijke documentatie van oude foto's en glasplaten aan. De **Witte Paters** behoorden bij de eerste Europeanen die zich in Rwanda kwamen vestigen. De eerste missiepost werd reeds in 1900 in Save opgericht. Enkele jaren later volgde de missie van Kabgayi die de belangrijkste post werd in de opeenvolgende Apostolische Vicariaten (Zuidelijk Nyanza, Kivu en Rwanda) waarin het land werd ondergebracht. Aldus groeide Kabgayi uit tot één van de belangrijkste documentatiecentra voor de Rwandese geschiedenis (9). De oudste foto's uit deze kollektie dateren van het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw.

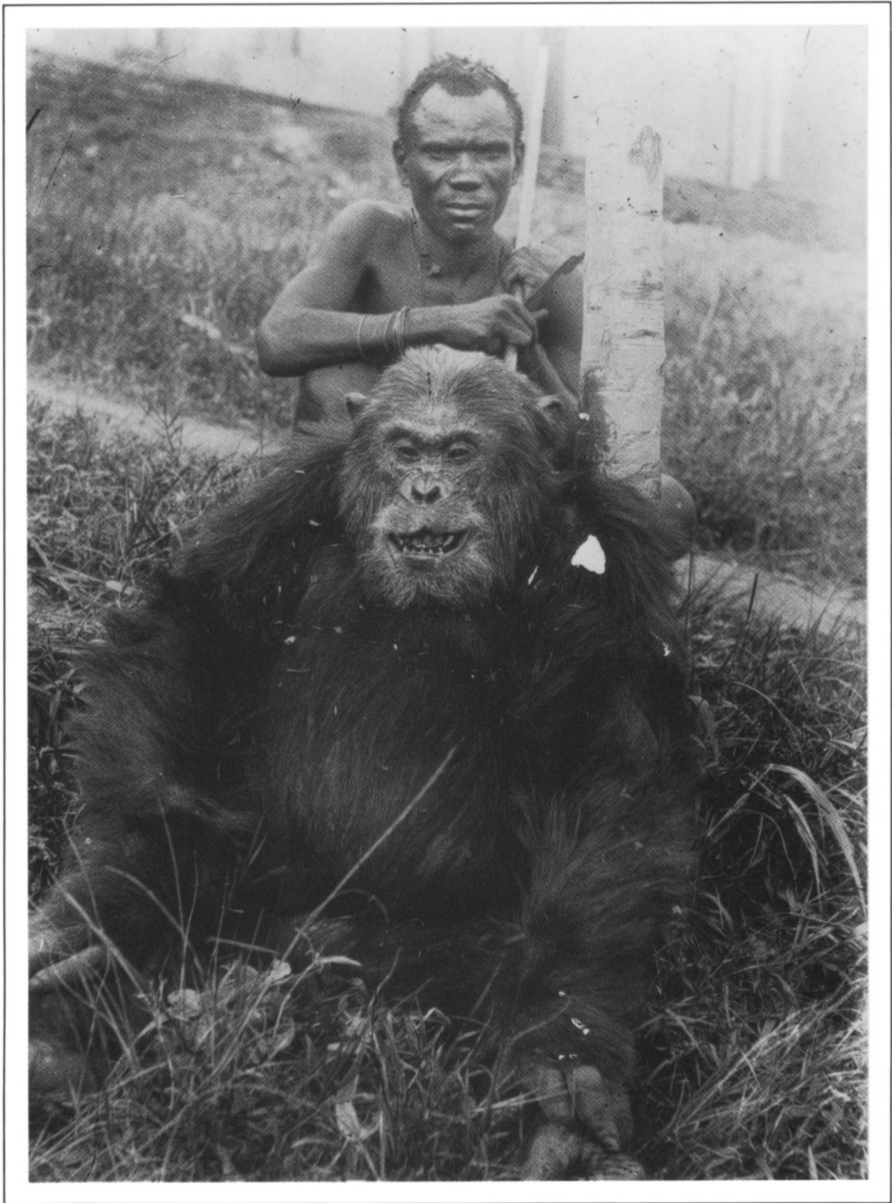
4. **Gevangen chimpansee**

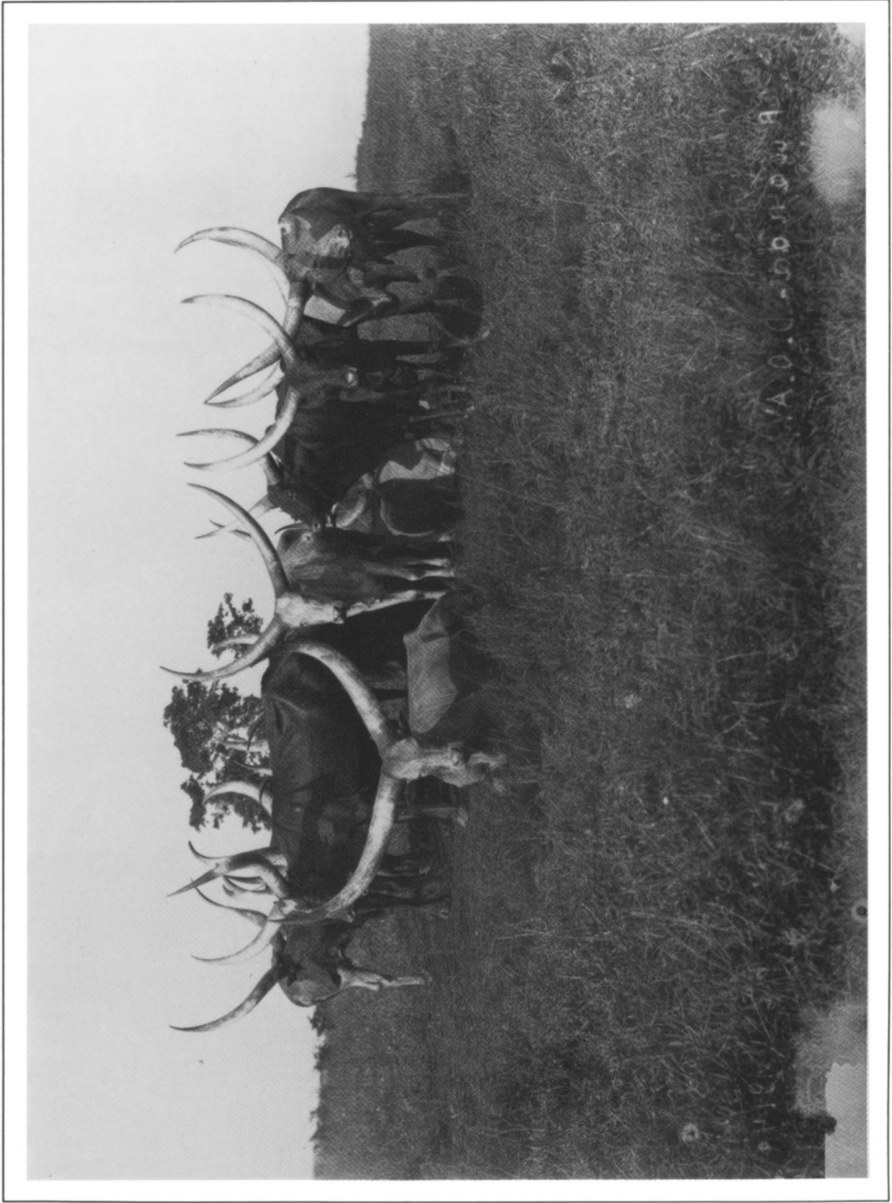
Chimpanzé captif

Chimpanzee caught,

1913, Murunda

Koll./ Coll. Pères Blancs, Kabgayi





5. **Troep runderen van het type inkore [van Ankole, streek in Zuid-Oeganda]**

Troupeau de gros bétail du type inkore [d'Ankole, région dans le sud de l'Uganda]

Cattle of the inkore type [of Ankole, district in the south of Uganda],

1914, Ruanda-D.O.A. [Deutsch-Ostafrika]

Koll./ Coll. Pères Blancs, Kabgayi



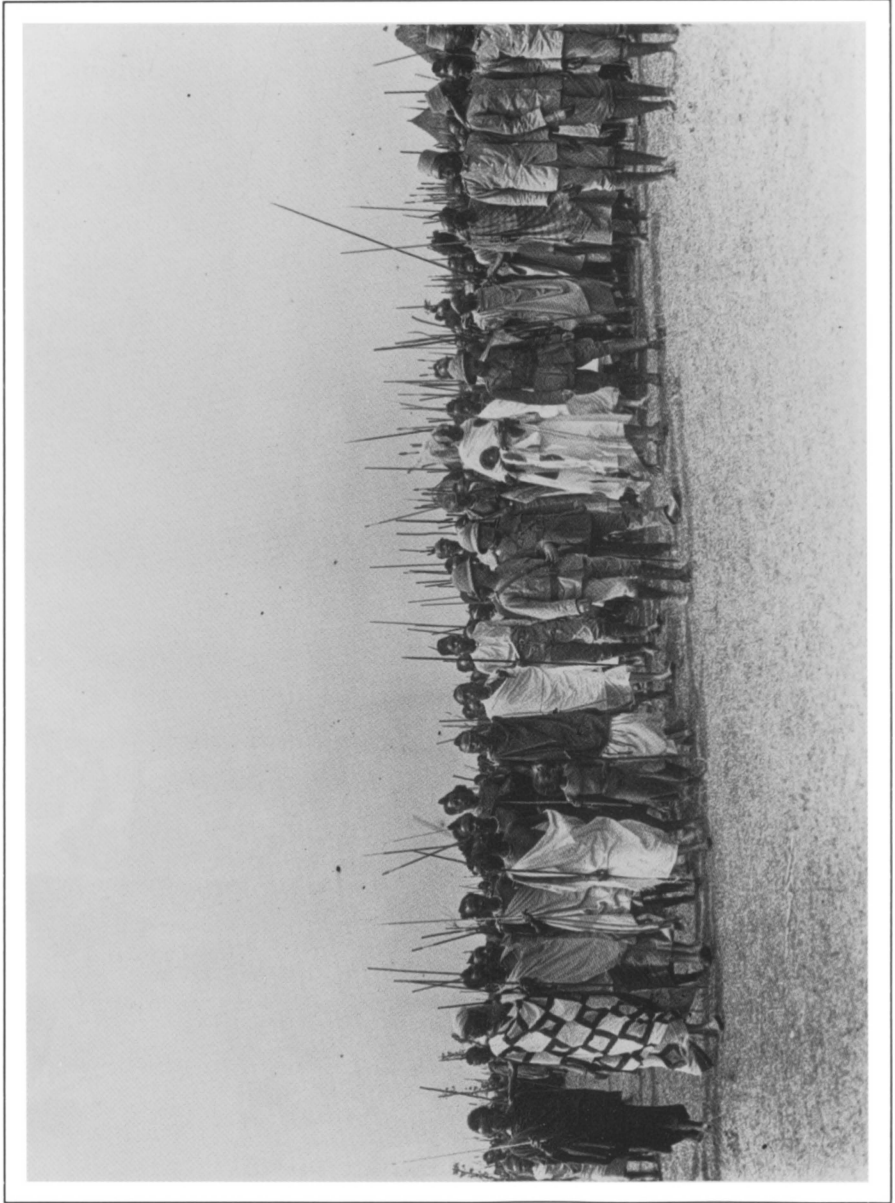
6. Vlechtwerk is één van de traditionele ambachten van Rwanda

Le tissage est un artisanat traditionnel du Rwanda

Basketwork as a traditional handicraft of Rwanda,

circa 1920 (?), Bugoyi [NW-Rwanda]

**Foto / Photo: R.P.PROVOOST
Koll. / Coll. Pères Blancs, Kabgayi**



7. **Generaal Malfeyt en Majoor Declerck worden door Koning
Yuhi Musinga ontvangen
Nyanza [koninklijke residentie] in 1918**

*Le Général Malfeyt et le Major Declerck sont reçus par le Roi
Yuhi Musinga
Nyanza [Résidence royale] en 1918*

General Malfeyt and Major Declerck are received by the King
Yuhi Musinga
Nyanza [Royal Residence] in 1918

**Foto / Photo : E. GOURDINNE
Koll. / Coll. Museum-Tervuren**

Thans telt de verzameling niet minder dan 3500 oude foto's van Rwanda. Het merendeel hiervan is reeds op steekkaart aangebracht en zo mogelijk met de nodige gegevens voorzien. Een groot deel van de foto's is echter nog niet geïdentificeerd. Zij hebben voornamelijk betrekking op de eerste helft van deze eeuw en bijgevolg is het zeer moeilijk om de juiste plaats, datum en andere gegevens nog te achterhalen. Opvallend is ook dat, vooral bij de oudste documenten (uit Kabgayi), bijna nooit de fotograaf gekend is.

Zowel wat het formaat als de inhoud betreft zijn de foto's zeer gevarieerd. Naar aanleiding van de inrichting van het MNR werden ze volgens thema geklasseerd (bv. 'artisanat', 'chasse', 'coiffure', 'danse', 'elevage', 'missions', 'paysages', 'personnages',...). Niet alle foto's die in Tervuren zijn samengebracht, zijn origineel. Immers, niet alle negatieven (of glasplaten) van deze foto's werden bewaard. Dikwijls moesten we ons tevreden stellen met een kopie of een reproductie van een al dan niet oorspronkelijke afdruk.

De kollektie van de **Witte Paters** in Kabgayi telt echter wel heel wat originele en unieke stukken die, naar we reeds konden vaststellen, door tal van 'verzamelaars' en onderzoekers werden gekopieerd. Jammer genoeg bevat het overgrote deel van deze dokumentatie geen enkel (precies) gegeven en verder onderzoek dringt zich dan ook op. De bronnen die we daarvoor kunnen raadplegen zijn zeer verschillend (bv. publikaties, archieven, mondelinge overleveringen of ander vergelijkingsmateriaal...) maar bieden niet altijd een uitkomst voor het zoeken naar het juiste onderwerp, de datum, de plaats en de fotograaf. Toch is het de bedoeling nog zoveel mogelijk gegevens over deze oude foto's te achterhalen om binnen afzienbare tijd een fotoalbum over het 'oude' Rwanda uit te geven.

NOTEN

- (1) Het 'Institut national de Recherche scientifique' werd reeds in 1950 opgericht als onderdeel van het IRSAC: Institut pour la Recherche scientifique en Afrique centrale (of IWOCA: Instituut voor het wetenschappelijk onderzoek in Centraal-Afrika). In 1964 kreeg het de naam van 'Institut national de Recherche scientifique', en sinds 1989 wordt het 'Institut de Recherche scientifique et technique' (IRST) genoemd.
- (2) THYS van den AUDENAERDE, D., 1987, Musée national du Rwanda, in: Wetenschappelijk Onderzoek over Rwanda door het Museum van Tervuren (tentoonstellingscat.), Tervuren: Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, p.121/122.
- (3) THYS van den AUDENAERDE, D. en B. HUBERT, 1987,

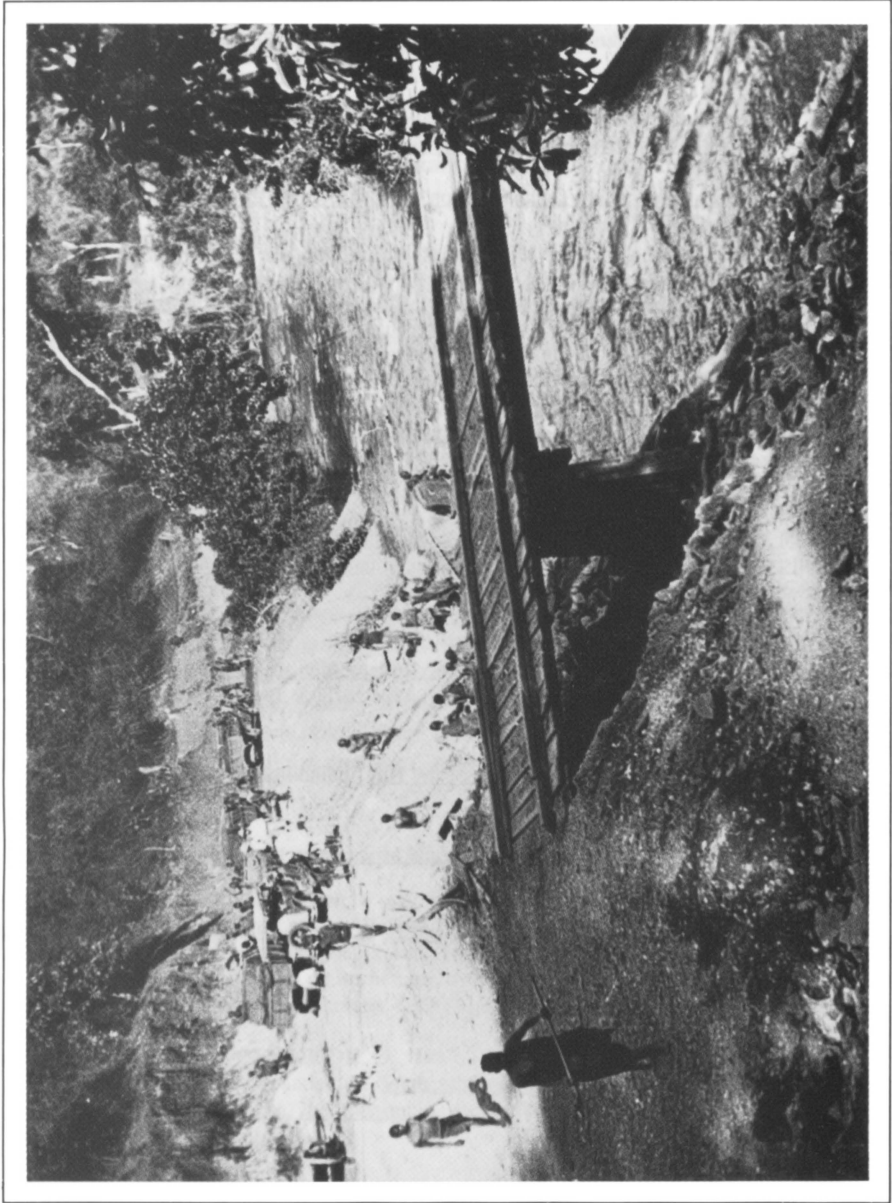
Fotografische dokumentatie over het oude Rwanda, in: Wetenschappelijk Onderzoek...., Tervuren: Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, p.123/126.

- (4) LUWEL, M., 1959,
Les archives photographiques du Musée royal du Congo belge à Tervuren, in: Bulletin des Séances de l'Académie royale des Sciences coloniales, N.S., Brussel, p.820/835.
- (5) Centre d'Information et de Documentation du Congo belge et du Ruanda-Urundi, s.d. [1950], Brussel: CID.
- (6) CZEKANOWSKI, J., 1917,
Forschungen im Nil-Kongo-Zwischengebiet. Bd.1: Ethnographie. Zwischenseengebiet. Mpororo. Ruanda. (Wissenschaftliche Ergebnisse... Bd. 6, 1.Teil, Ethnographie - Anthropologie. I),Leipzig: Klinkhardt & Biermann.

KANDT, R., 1904,
Caput Nili. Eine empfindsame Reise zu den Quellen des Nils,Berlin: D.Reimer (E.Vohsen).

von GÖTZEN, G.A., 1895,
Durch Afrika von Ost nach West. Resultate und Begebenheiten einer Reise von der Deutsch-Ostafrikanischen Küste bis zur Kongomündung in den Jahren 1893-94, Berlin: D.Reimer.

zu MECKLENBURG, A.Fr., 1909,
Ins innerste Afrika. Bericht über den Verlauf der deutschen wissenschaftlichen Zentral-Afrika-Expedition 1907-08, Leipzig: Klinkhardt & Biermann.
- (7) SPEKE, J.H., 1863,
Journal of the Discovery of the Source of the Nile, Edinburgh: Blackwood, p.214.
- (8) MAQUET, J., 1957,
Ruanda. Essai photographique sur une société africaine en transition, Brussel: Elsevier.
- (9) ARNOUX, A., [1953],
Les Pères Blancs aux sources du Nil (Ruanda), (Collection Lavigerie), Namur: Grands Lacs.



8. **Het bouwen van een brug over de Akanyarurivier aan de oude weg naar Ngozi [Burundi], op de grens Rwanda-Burundi**

Construction d'un pont sur la rivière Akanyaru tout près de l'ancienne route de Ngozi [Burundi], à la frontière Rwanda-Burundi

Constructing a bridge over the Akanyaruriver near the old route to Ngozi [Burundi], circa 1930, on the border Rwanda-Burundi

**Foto / Photo : HEGH, Congopresse
Koll. / Coll. Museum-Tervuren**



9. Het verplaatsen van een hut

Le déplacement d'une hutte

Moving a hut

circa 1930, Ruhengeri

Foto / Photo: A.LESTRADE

10. **De Koningin-Moeder Nyiramavugo Kankazi met het koninklijke
hoofddekseel igisingo**

La Reine-Mère Nyiramavugo Kankazi avec la coiffure royale igisingo

The Queen Mother Nyiramavugo Kankazi, wearing the royal crown igisingo

circa 1931-32

**Foto / Photo: C. d'OSTOJA ZAGORSKI
Koll. / Coll. Museum-Tervuren**

